

Az elzárt Kaukázus – utazás a hegyi faluba

XINALIQ, QUBA ÉS AZ ÖT UJJ FELFEDEZÉSE AZERBAJDZSÁNBAN

Íde sem egyszerű eljutni. Az azeri vízum megszerzése és az országbeli transzport a sziklás sztyeppén, a Kaukázus legkeletibb nyúlványa felé, olajfák és olajkutak között – nem könnyű túra. Az azeri államfő szeme mindent lát, bűvös szem ez, jobb lesz vigyázni, igyekszik minket legátolni. Miután az ügyintézés kezdeti izzadságos cseppjei elfolytak, csakhamar feltáruul a káprázatos kaukázusi hegyvonulat, a szurdokokat gyönyörű hegycsúcsok kövezik ki. Ez az ország csupa keleties alkudozás és telefonálgatás, mire a kitűzött úti célokat elérjük. Azerbajdzsánban nem igen sétálgatnak a turisták, ez benne a legjobb. Nincs is bevett reflex az idegenekre, csupa kedves emberrel találkozunk, csak ha előre megbeszélünk valamit, akkor jön a kavarodás. Folyton az volt az érzésem, rajtunk kívül senki sincs itt, aki igazán kíváncsi volna erre a meglepően gazdag és titokzatos országra, az eldugott falvak több ezer éves mintáira, a hegyekben élő családok kemény napi munkájára, a birka-pásztorok és a szerájok megható földjére.

Kivéve az olaj üzleties emberét. Aki kizárólag a fúró kutak és a politikai fekete pénz miatt vetődik errefelé. Ő általában egy német ember. Üzleti útra jön, aztán gyorsan odébbáll. Fekete öltönyös, guruló bőröndös átutazók, kapitalista zakók, suhanásuk betölti az európai reptereket. A német tőke itt is éppúgy hódít, mint az egész Kaukázusban. Diktátorokkal könnyű üzletelni. Na jó, nem érdekes a diktatúra, az sem, ha a földeken semmi nyoma az emberi jogoknak; az első pont az üzletben a politikusok megkenése és a számított haszon, az olcsó emberi munka, a gyors és ügyes kezűek, a lelkes vásárlói piac és az olaj. A kapitalista zakók e térségben már egyedül csak Örményországot kerülik el, azt meg csak azért nem tették még boldog kapitalistává, hogy tegyék a szépet az azeri kormánynak. A zakósok jobb esetben megnézik az állami múzeumok szemfényvesztő kiállításait, bevásárolnak vagy eltéved-

nek a bakui éjszakai élet budoárjaiban, diktatúrában a legbiztonságosabb a prostitúció. Másra nemigen kíváncsiak.

Azerbajdzsán fővárosában, Bakuban fényűző kirakatok vannak, luxus-áruházak és szállodák épülnek a felhőkarcolók tövébe. Elsőre igen meglepő, milyen néptelenek és üresek. Ám ha kilépünk a fővárosból, néhány kilométer múlva elérjük a hegyeket. Bakun túl nyílt meg számomra az igazi Azerbajdzsán, ennek az országnak mégis van saját arca. Elzárt, étellel teli világa. Egy hét alatt az örmény-azeri háború miatt tiltott Hegyi-Karabahon kívül minden irányba eljutottunk a csoportunkkal. Életem legszebb útja volt.

Baku

A végén minden szép lesz, csak Bakut és a szerpentes utat éljük túl, na meg a megnyúzott, gézbe csavart birkák különös látványát a benzinkutaknál. A felakasztott véres húst egy gödörbe csepegtetik, aztán gézbe csavarják és felcédulázzák. Az országba való belépésnek drága vízumkérelem volt a feltétele, de nem csak emiatt lengi be Azerbajdzsánt a feltörekvés és a csoda mellett egy keserűbb, posztszovjet érzés. Komoly rendőri felügyeletet ka-

punk a reptéren. A sofőrünk és a busz ugyan ott áll mellettünk, de mire az azonosítás megtörténik, iszonyú hosszú idő telik el. Különbö mi vagyunk az egyetlen utasok ma Bakuba, ahogy körülnézek a reptér különös üveg-építménye előtti parkolóban, mindenki taxis és amerikai cigit kínál. Párás a levegő, a Kaszpi-tenger felől fúj egy kis szellő, érezni a só érdes, édes illatát.

A reptérről Bakuba vezető út hosszú és monoton – a part menti sávban duplafallal és szögesdrótokkal választódik le, a víz és az olaj (e két legnagyobb kincs) védelmére. Kápráztatásból jelest kapnak az azeriek. Aztán a főváros jön, ami valójában egy szellemváros. Mintha gazdag lenne, mintha fényűző volna, de mégsem az. Művi, és cseppet sem csodálatra méltó, inkább rideg, és így kicsit szívtelen is, de a boltosok és a pékek kedvessége kárpótol, na meg persze az autószerelők mosolygása. Hogy tudnak örülni egy kiszuperált kipufogónak! A külváros utcáinak elő-házai mind garázsok, egy épülő parkolópálya ez az ország.

Ahogy közeledünk a centrum felé, újabbnál-újabb százméteres kőfalak követnek minket, vadonatúj repülőtér, többsávós sztráda német autókkal, Mercedes, BMW, Volvók. Lerombolt kispolgári otthonok, keskeny, lelket megindító, egykor szecessziós és még élő utcácskák – megtudjuk, hogy nem sokáig élnek, mert le fogja őket romboltatni az elnök. Van itt a köveken túl egy felsőbb akarat, bármerre tekintünk. Jönnek az újabb nyugatias lakóparkok a beköltöző vidéki munkaerőnek. Új fővárosi polgárok a pékségben, borbélyüzletben, az autószerelőnél a kapualjban. Csatornázatlan falvakból érkeznek, ahol ma is nagy szó az áram, és a téli, cudar hidegben trágyával fűtik a kályhát. Mozdulatlan óriáskerék, néptelen angolpark, tuják és füvesítés, na és persze a személyi diktatúra jelvényei – az Alijev-család monumentális szobrai és képei.

A másik, elzárt és zárkózott azeri lét jobban érdekel. A hegyi pásztorok és a birkák néma vonulása is jobban izgat, mint a főváros hamisított kirakatai. Alig várom, hogy lemásszunk a térképéről. Szeretnék eljutni Xinaliqba, egy hegyi faluba, amiről Sajó Tamás blogján, *A Wang folyó versein*¹ láttam először képeket. Falusi emberek házaiba bekéredzkedni, vagy egy kisvárosban kutakodni – minden csak jobb lehet a diktátor szellemvárosánál.

Ha valaki tud oroszul, könnyen eligazodik az azeri vidéken. Kivéve azt a néhány eldugott települést a Kaukázus szurdokaiban, ahol még az azeri nyelvet sem igen beszélik a lakók, oroszul azonban ott is beszélnek néhányan. (Az azeri török nyelv, melyet Azerbajdzsánon kívül Iránban és török

¹ <http://wangfolyo.blogspot.hu/>

területen beszélnek, valamint a volt szovjet tagállamok bizonyos részein.) Egyik úti célunk végül tényleg a vágott falu: Xinaliq, a 2350 méteren fekvő település, mely ötezer éves kultúráját tükrözi mai életformáival. Aztán az Öt Ujj, egy mohamedán zarándokhely, ahová meddő nők járnak imádkozni. Illetve Quba, a hegyi zsidók városnegyede.

Csontfogak – gyerekek a hegyi faluból

Mezítláb rágózik. Fekete a metszőfoga. A mellette álló nyalókat majszol és hangosan nevetnek. Az út mentén az ujszülöttek között tartják a nyers teát zacskóban. Xinaliq, a hegyi falu felé közeledő úton állnak és teát árulnak. Testükkel sorfalat húznak a szerpentin mellett. De én akkor már sejtem, hogy ők azok, itt a jövő gyerekei villantanak bokát. Hamarosan szétszélednek, felfutnak a kaptatón, meg sem kottyan a csontjaiknak, pedig nem kocognak. Iszonyú gyorsak, sudarak és kedvesek, mindkét lábfejük a levegőben.

A volt Szovjetunió levedlett országában utazunk, de olyan magasan vagyunk, hogy itt nincs már semmi és nem is volt semmi, ami valóban és átélten szovjet volna. Veri a porfelhőt az abroncs, alig bírja a meredek sziklákat az Uaz. Azerbajdzsán itt pont olyan, mintha a világ végére jutottunk volna.

Ez a világvége pedig tele van reménnyel és étellel, hiába élnek az itt lakó emberek több ezer éves elzárt hagyományok között. Aranykezü nők kendőben, egész nap a házban, gyapjút vernek, fonnak, a konyhában százéves orosz szamovárból töltenek forró vizet, szőnyeget készítenek, a férfiak pásztorok és állatkereskedők, keserű dohányszagúak és ostáblán játszanak. Nomád sátrak van odafent, ahol az állatokat legeltetik, ott nem marad más szórakozás, mint a tea és a kacagós beszélgetések.

Folyton újabb gyerekcsapat ugrik elénk, ahogy beérünk a faluba. Nyalókától fekete a tejfoguk, mikor fociznak, véletlenül kirepül az a fog. S aki fogat vált, mehet az iskolába. Aki pedig jól tanul, Európában fog dolgozni. Az egész család szurkol, hogy ne menjen katonának a gyerek Hegyi-Karabahba, az örmények elleni végtelen háború mindennapos téma a hírekben. Csak míg a hírek harcos dicsfényt sugároznak, az emberek öklendeznek.

Megfogja Allah azt, aki elmehet innét.

Mi most érkezünk, évekig maradnánk.

Eddig csak olajfákat láttunk a több száz kilométeres vonalon Bakutól ideig. Lila és kék kaukázusi bogáncsot, forrásokat, sárga, égető köveket, melyek éjszaka szétfagynak, hatalmas darabokban zuhannak le a völgybe, kattan a kőzuhatag. De most már a gyerekek alakjának árnyéka feszül rá az aszfaltra. Kötött mamusz vagy bocskor van a lábukon, lerúgják, futnak az elgördülő autók mellett. Hoznak egy labdát, rúgják, pakolnak, dolgoznak, megtöltik a boltot. Teával kínálnak, cukorral és nem fogadnak el semmilyen ajándékot. Kacagva adják be az ablakon a felkapaszkodó teherautósóforőknek a további tealeveleket. Hátuk mögött temető és sírok elszórva a hegyoldalban.

Ilyet még Bukovinában sem láttam, a különös temetőik földjén. Sírokkal kezdődik a falu és a sírok nem fogynak el, körbeölelik a települést, mintha gombostűk volnának elszórva a dombokon. Nincs kijelölt sírhely, így temető sincs. Ahogy elindulunk a házak felé, elszórva, az út mellett fekszenek a sírkövek. Minden család igyekszik a domboldalon találni egy helyet, ahová az elhunytakat a földbe teszik. Azt is, aki elment a háborúba, vagy máshol hunyt el, egyszerűen disszidált, mert a világban húszezer xinaliqi ember él. Itt a faluban már csak kétezren. A sírok között bárányszarvok kapaszkodnak és a hegyi kecskék, szamarat és kutyát is látni, de kutyát ritkán, hiszen sem udvara, se kerítése nincs a házaknak, nincs hová kikötni őket. Tyúknak és a kakasnak is alig van hely. A házak teteje Xinaliqban maga az utca. A kerítés pedig száradó trágya, amivel a mínusz húsz fokos dermesztő hideg télben fűtik a kályhákat. A falu házközösséget jelent. Ide úgysem jön senki, itt vége a hegyi útnak és vége a világnak is. A világ vége gyönyörűen kietlen,

felkövezett hegyvidék. Maga a föld és a tűz, ami a hiedelemviláguk szerves eleme. Egyik kezével elvette, a másikkal ideadta nekik Istenük ezt a különös és fantasztikus vidéket.

A xinaliqi gyerekek, ha felnőnek, Európába készülnek. Németországban dolgozni pár évet egy gyárban, az már komoly karriernek számít. Vagy egy amerikai telepen. A család minden vagyonát, amit teából, szőnyegkészítésből, gyapjúból vagy bárányhússal keres, a legjobb tanulóra költi. Xinaliqban kiváló iskola van, Qubában, a közeli városban angolul tanulnak a fiatalok, és aztán elhagyják az országot, hogy gazdagon térjenek vissza. Plazmatévét raknak a húsrétegű perzsa díványhoz, és a Karabahban elhalt nagybácsi fényképe mellé kifüggesztik első okos telefonjukat. Így lesz idillien modern a régi, ezeréves kőházuk. A plazmatévé a szőnyegezett nappalikban mutatja az ebédünk alatt a háborús híreket: olaj, olaj, olaj. Csak az számít itt, ki birtokolja a kutakat. Az udvaron kézmosó, jó illatú szobák, konyha, ebédlő. Példás rend.

Xinaliq kövei és költői

Xinaliq télen sehogy, az év többi évszakában is csak többhetes úttal volt megközelíthető még a szovjet időkben is. Az új aszfaltozott utat, amin most feljöttünk, nemrég építette az állam. Csupán azért, mert Alijev államfőre,

2006-ban tett látogatása során nagy hatást gyakorolt a xinaliqiak gazdag, ősi kultúrája és a táj szépsége, na meg az „elmaradottság”. Ősi tűzimádók, egykori keresztények és mohamedánok földje ez. Amit látunk, bent tartja a levegőt, pedig tátott szájjal állunk és bámulunk: csodálatos hegyvonulat barna és sárga sziklákkal, élesen elváló teraszos hegyoldalak, végtelenbe futó hegygerincek és több száz éves elhagyott teraszok látványa fogad minket, mikor felérünk a falu tetejére. Néha alig bírja a busz, pedig négykerék-meghajtásos. Sárga szűrt fény váltakozik, a barnás legelőkkal. A sziklás hegyvonulatot a nomád pásztorok gyalogútjai rajzolják át, melyek a hegycsúcsokra vezetnek. Oldalban birkanyáj vagy akasztófa, a levágott birka vére kiásott gödörbe csorog, a friss húst szőtt pokróccal takarják be. Ladák, Kamaz, szamarak. A kövekből és néhol szárított trágyából épült teraszos házak tetején gyalogolva jutunk fel a falu legrégebbi mecsetéhez. Van itt egy múzeum is, ahol versesköteteket árulnak xinaliqi nyelven, orosz fordításban. Néhány verset majd elolvasok, tényleg megkapó, ahogy Sajó Tamás mondja: a természeti környezet gazdag kép-metaforái; csupa optimizmus árad a költészetükből, és igen kimérten adagolják az érzelmeiket. Késő romantikus, semmi giccs, semmi népieskedő hang. Inkább valami formabontó elv szerint íródtak, semmi közük az európai költészethez, és ez a legjobb benne.

A párnatömő nő

Leszakadok a csoportról, mert hirtelen az egyik teraszon egy kendős, vékony nőre leszek figyelmes. Guggolva vesszőzik, nagyokat suhint a karjával, szinte csukva van a szeme, annyira koncentrál, semmi sem zökkenti ki, minden suhintásnak pontosnak kell lennie: legalábbis úgy tesz, mintha ott sem volnék. Bárányszórt válogat, majd egy vesszővel kiveri a szálakat, amik így szétválnak, és egyre vékonyabbak lesznek. Letelepszem mellé, és megkérdem, fotózhatom-e a munkáját. Bólint, hogy megengedi. Érzem, hogy nem szeretne beszélgetni. Nem úgy, mint a kötött papucsot áruló nő vagy kendőkötöző. Porolja a gyapjúsálakat, ahogy a vesszőt felemeli, folyton az arcához ér, vagy a szájához, sebes és véres csík van az suhintások helyén az arcán. Vértük a füle töve is. Mintha szégyellné, de még csak az sem, teljesen elfordul, én pedig nem szeretném zavarni, közben meg úgy érzem, jól esik neki, hogy valakit érdekel a munkája, a többórás monoton ágyneműkészítő munka a falu utcáján, guggolva, vagy négykézlábra ereszkedve, mindenki láthatja.

A párnatömő nő, így nevezem őt, nagyon szép az arcbőre, a sebek sem veszik el, begyógyulnak, nem kell törődni velük. Most már látom, egészen

fiatal, vékony, mint a szálak, amiket aztán kihúz a kezével és betömi velük az ágyneműt; a kinyúlt, lelapított szálak kitömik a színes párnát. Hosszú, egész napos foglalatosság. Több ezer éves mozdulatok. Néma munka, női munka takarásban. A párnatömő nő mosolyog, mikor elbúcsúzom. Soha senki nem engedte, hogy így nézzem, ilyen meleg szótlanóságban még senkivel sem beszélgethettem.

Megkérdezem a gyerekeket, merre van a mecset, teljesen elmaradok a többiekől, készségesen segítenek. A mecset tágas és új épület, újra fontos lesz a vallás, de azért nem viszik túlzásba, nem sokan járnak imádkozni. Ezután bemegyünk az egyik módosabb pásztor otthonába. Ott kapunk ebédet, nem is akármilyet, többfogásos, a főfogás báránysült. Általában négy generáció él együtt egy házban. Jó illatú szobák, konyha van a kétszintes házban. Modern plazmatévé a szőnyegezett nappaliban, a sarokban ágy van, különben inkább a szőnyegen ülnek, alszanak, nappalra elpakolják a takarókat és a paplant, tíz emelet dunyha áll a szoba sarkában. A nappaliban eszünk, a szőnyegen ülve, kényelmesen. A falon, a tévé mögött az örmény háborúban meghalt testvér képe. Kézmosás és toalett odakint, a házfal mellett, az udvaron száradó trágya tövében, ami maga a ház kerítése. Mint minden nap Azerbajdzsánban, báránylevessel kezdjük az ebédet. Uborkával, paprikával, paradicsommal és lepénnyel. Másnap többeknek megy a hasa, de készültünk fertőtlenítő vodkával.

Tűzszentély a legelőn

Xinaliqhoz hasonló falut még sosem láttam, és nem is nagyon láthattam volna, hiszen a világ egyik legmagasabban fekvő, magányos és kultikus településén állok. Körülbelül ötezer éves kultúra, de a leírások is csak találgat-

nak. Mecsetek és tűzszentély is található erődszerű falai között. De a legelőn is látni odafent egy szentélyt. Ősi, népi vallásosság tartja kézben a szentélyeket, a hivatalos egyház inkább csak kirakat, legalábbis ezt éreztem a muzulmán mecsetben.

Most kétezren lakják a falut, és jelenleg 380 ház áll, ennyi család él itt fent a hegyen. A házak látványosan tapadnak a hegyhez és egymáshoz. Hozzávetőleg két-háromszáz éves épületek lehetnek, melyeket folyton javítgatnak. Most épp garázsokká alakítják őket, mert a nemrégiben megépült út miatt egyre több az autó, és meg is engedhetik maguknak a családok, hogy vesznek egyet, most még a háztetők útjain parkolnak, vagy a tyúkudvarban, a szárított trágya melletti sávban.

Az itt élők azeriül vagy oroszul szólítanak minket, sok az idős, volt szovjet katonák ülnek a ház előtt, örülnek, ha megszólítjuk őket, fényképet készítenek róluk, alig akarnak tovább engedni. Mintha keresett alkalom volna egy ilyen fotográfia, a kopott dicsőség felelevenítése. Honnan jöttünk, kérdezik. Magyarországról, és azonnal Budapestről érdeklődnek. Ó, az a csodás város, kiáltják. És az égbe mutatnak. Lesütöm a szemem. Miért ne, én szeretem Budapestet, csak Budapest nem mindig szeret engem.

Tényleg könnyű az itteniekkel szóba elegyedni, mutogatni és fejen állni is ér. Akadnak sokan azért a faluban, akik sem az orosz, sem az azerit nem beszélik, xinaliqiul rajtuk kívül viszont senki sem ért a világban, és ez a legnagyobb kincsük: a nyelv. Nem véletlen, hogy a második világháborúban, mikor a németek titkos nyelvet kerestek, a xinaliqira esett a választásuk. Xinaliq teaházában (ami egyúttal színház is) veteránok ücsörögnek. Ostáblán

játszanak, ők is megkérdezik, honnan jöttünk, mikor elmondjuk, hatalmas kacagásban törnek ki, alig bírják abbahagyni, semmi természetes nincs abban, ahogy mozog a fogsoruk, a kínos röhögés valójában politikai kacaj, a gúny itteni módja. „A magyarok most nagy barátok. Alijev éppen a magyar miniszterelnöktől kapott kitüntetését akasztgatja a falára, de összeroskad a fal.” A Kaukázus teaház. Ahol ezerféle nyelvet lehet gyűjteni. Pont olyan különleges nyelveket beszélnek ebben a zárt, hegyi faluban az emberek, mint a qubai zsidók. Csak ez utóbbiak juhuri nyelven szólítanak majd minket. Salam és salom.

A qubai hegyi zsidóknál

Az észak-azerbajdzsáni Quba városát a Gudial folyó választja ketté. Egyik partján találjuk a híres hegyi (vagy más néven kaukázusi) zsidók negyedét. A korábbi Szovjetunió egyik legnagyobb zsidó közössége él itt ma is. A qubai kánok egykori székhelyén, egy gazdag kereskedelmi útvonalon vagyunk, mely a 18. században élte virágkorát, majd orosz fennhatóság alá került. Feltehetőleg még az iszlám előtti időkben érkeztek a hegyekbe zsidó csoportok Perzsiából (az 5. századra teszik érkezésüket, de van forrás, mely a babiloni fogság idejére). Először Dagesztán területén telepedtek meg, majd tovább vándoroltak délre és kereskedőtelepüléseket alapítottak. Életmódjuk és különleges juhuri (perzsa) nyelvük ma is kötődik az ősi, hegyi zsidó, ortodox szokáskultúrához. A náci megszállók egy ideig haboztak, vajon zsidónak tekintsék-e a különös kaukázusi népet, aztán 1943-ban rájuk is lesújtott a holokauszt. A német csapatok Oszétiába, Mozdok közelébe, Bogdanovka és Menzsinszkoje környékére deportáltak és megölték több ezer kaukázusi zsidót. Qubában nemrég emlékmű épült, melyet a zsidó negyedből származó kereskedő családok finanszíroztak, hogy így emlékezzenek meg az elhurcoltakról. A 70-es években ugyan több ezer család Izraelbe vándorolt, Quba zsidó negyede ma élő, összetartó közösség, fontos kulturális központ. Imahellyel, üzletekkel, mikvével, teaházzal, fürdővel és iskolákkal. Évről-évre egyre több gazdag kereskedőházat restaurálnak és újakat is építenek, némelyik hatalmas orientális palotának tűnik, a keskeny és kanyargós utcákra komoly árnyékot vetnek a kaukázusi zsidók házai. Kőpaloták váltakoznak a szovjet mintákkal, orientális díszek, azeri és orosz figurák tekintenek ránk a kőfalakról.

Péntek este, miután megérkezünk, elindulunk a felújított zsinagógába az esti imára. Még korán van, útközben leragadunk a teaházban, ahol szívesen

fogadnak minket. Kizárólag férfiak ülnek az asztaloknál, ahogy a zsinagógába is férfiak járnak. Férfiak és fiúgyerekek, péntek este és egész szombaton egyetlen kislánnyal sem találkozunk, csak a kórház teraszán üldögélnek asszonyok, az egykori szülőotthonban kiül dohányozni a személyzet a betegekkel együtt.

A teaházbeli ostáblán játszó idősebb férfiak kiválóan tudnak oroszul, és játék közben mesélnek. Akad, aki németül is beszél, mert tizenkét évet dolgozott egy szociális szolgálatnál Frankfurtban, ő Hanuka úr, türelmesen válaszol minden kérdésünkre. Qubában jelenleg két működő zsinagóga van. Másnap a városból kivezető út mellett hatalmas zsidó temetőt találunk a hegyoldalban. A temető sírköveit dús növényzet fedi, kutyák őrzik, mégis bemerészkedünk. Jól látszanak a fotográfiákkal díszített század eleji sírok, héber felirattal, némelyiken szovjet jelképek, akárcsak a híres csernovici temetőben, vörös csillagok és Dávid-csillagok.

Bejárjuk a zsidó negyedet, változatos a házak és a zsidó jelképek formagazdagsága, hol pléhből, hol arannyal futtatva. Gazdag kereskedőházak állnak a negyed főutcáján, soknak elvándorolt a tulajdonosa, üres a ház. Üres, de várakozik a gazdjára, amikor az Izraelből hazatér, étellel telik meg. Csakhogy akad olyan ház, akihez már sosem tér haza a gazdája.

Helyi vezetónktől megtudjuk, hogy a qubai zsidók ma is jómódú kereskedők, a házépítés fontos számukra, akkor is, ha már nem élnek itt. Mutató palotában éltek mindig is, amely jellegzetes vidéki zsidó építészetet őriz. Iráni, perzsa elemeket is felfedezni, az egykori káni paloták és szerájok díszítő motívumait. Letérünk a

főutcáról. Itt számomra a kispolgári, földszintes házáépítések érdekesebbek, mert jobban látszik az idősíkok egymásra rakódása az épületeken, zsidó jelképek keverednek a szovjetekkel, szovjet az azeri és török motívumokkal, a hozzáépítések így tūpontosan

mutatják a lakók történelmét. Szinte kivétel nélkül minden kisebb lakásban látok gyerekeket és dédnagymamát – több generáció él együtt. Péntek estére meg is telik velük a zsinagóga, már az óvodások is folyékonyan imádkoznak a tóra nyelvén.

Öt Ujj

Harmadik nap Bakuból újra a hegyekbe indulunk. Pompás a reggeli, müzli és pirítós meg datolya, füge, olajbogyó. Bár a kiszolgáló személyzet nem nagyon ér rá nekünk rántottát készíteni, a pincérlány is épp reggelizik, közben újságot olvas, utána keresztrejtvényt fejt, majd megjön sakkpartnere. Tengeri kilátás a reggelizőből, képzeletbeli olajfoltok a sós párárt árasztó Kaszpi-tenger partján. Ilham Alijev elnök diktátori szeme újra minket figyel, alig bírom kivárni, hogy megint lekerüljünk a kormányzati térképről.

Amíg Baku szellemváros és disneyland, addig a vidék, a hegy nyúlványai és a sztyeppe az ország redősebb arca. Az archoz végre nyak, test, kar és ujjak is tartoznak. És persze fegyverek meg kecskék. Háború az örményekkel. „Európa Játékok, 2015”, a sport iránti harcos szenvedély. Sovány férfiak, néhol még régi, szovjet autók, utánuk a legújabb Mercedes terepjárók. Telt, de bujkáló nők. Kendőben, otthon, vasalnak és mosnak. Vagy egy gyárban dolgoznak. Azerbajdzsánban a vallás nem formál személyiségeket, az iszlám ártalmatlan jelenléte sem kavarja fel a hétköznapokat, bár láthatóan itt is próbálkoznak (katari) mecsetekkel, mint az egykor ateista-kommunista Albániában – a mecsetek üresen kongnak egyelőre.

Sárga, kiszáradt kősvatagon át haladunk. Olajfák, szűrős bogáncs a kő-tengeren, és ahogy fogy a növénytakaró, egyre több ragadozó madár repked felettünk, közeledünk a hegyi zarándokhelyhez. Komoly szárazság van nyár

végén. Utunkat kereskedők, zöldségárosok, mézlepényesek és birkaárosok kísérik. Mindenki kínál valami portékát, a kávéházakban selymet és szőnyeget lehet venni, akkor is, ha csak egy kád van a terem közepén.

Úti célunk az Öt Ujj hegy, vagyis a Beşbarmaq. A Kaukázus vonulata itt éri el a tengerpartot. Az Öt Ujj az azerbajdzsáni muszlimok zarándokhelye. Meddő nők másznak fel a szent hegy terméketlen szikláira azért, hogy áldást kérjenek. A sziklák közt rejtőző szerzetesi házban megérintik az öt ujjat, a termékenység szimbólumát. Majd térdelve imádkoznak. Miközben egy mediátor nő áldását is megkapják. Testben és lélekben is megújulva távozhathatunk, mert olyan erős aurája van a helynek és olyan magasan van, hogy komoly megpróbáltatás feljutni a sziklák között, a szakadék lépcsőin egyensúlyozva szinte felkúszunk a hegy tetején álló szent teremig.

A sziklák és szent kövek megmászása komolyabb erőpróba, ráadásul a kövek közt jósnők és koldusok bújnak meg, akik áldást és átkot is szórhatnak, attól függ, az ide érkező, hogyan bánik velük. Én azonnal adok nekik pénzt, félek a bajszuktól és hajlott hátuktól, fenyegető, fekete szemüktől. Cserébe tapogatnak, kővel simítják a karomat, Allahot hívják rám. Forognom kell, többször helyben, a hasamhoz dörgölik a követ és surmákolnak. Van egy jósnő, aki kurkászik a hajamban. Meleg a tenyerük, jólesik. Szorgalmasan osztogatom a manatokat. Majdnem mindenkinél megállok.

Mikor leérünk, a völgyben újra bárányt vágnak, egy gödörbe folyik a vére, a legyek megisszák, a megnyúzott állatot azonnal megsütik. Sül a saslik és forr az azeri teavíz. Látszólag milyen idilli és kegyetlen egyszerre ez a kép, a hegy lábánál elúzni a sült hússal a meddőség rossz szellemeit. Eközben hatalmas ragadozó madarak keringenek a zarándokok által itt hagyott tengernyi szemét felett. A birkák dinnyehéjat nyalnak, a szamarak legelésznek, a kaptatót jól bíró törpelovak új utasokra várakoznak. Egy csoport fiatal azeri táncot jár, lelkesek, és mi lelkesen tapsolunk. Sofőrünk, mikor meglát minket, felkel a nyugágyból, kénytelen megszakítani egész napos telefonálgatását, legalábbis addig, amíg beindítja a motort. Indulunk haza. A Kaukázus kövei fényesen csillognak a repülő ablakából, csodaszép vidéket hagyunk magunk mögött, ahol a csoda sziklákban lakik odafent a hegyekben. A grúz Kaukázus gerincei is látszanak, legközelebb oda szeretnék majd eljutni.

Az írást a szerző saját fotóival illusztráltuk.